

Milena Perka

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0000-0000-0000

PROBLEMATYKA ZASKARŻALNOŚCI POSTANOWIENIA W PRZEDMIOCIE SPISU INWENTARZA – W POSZUKIWANIU INTENCJI USTAWODAWCY

W ramach poniższych rozważań poszukiwano intencji ustawodawcy w kontekście postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza jako postanowienia co do istoty sprawy w perspektywie jego zaskarżalności zażaleniem.

Postępowanie w sprawie sporządzenia spisu inwentarza kończy się wydaniem merytorycznego postanowienia co do istoty sprawy¹. W związku z tym do nowelizacji z 2015 r. uznawano, zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2006 r.², że zastosowanie ma tutaj art. 518 k.p.c. – od postanowienia tego przysługiwała apelacja³. Aktualnie, po zmianie przepisów, zastosowanie znajduje wprost regulacja z art. 637 § 4 k.p.c., zgodnie z którą od postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza wnieść można zażalenie⁴. Zgodnie z przepisami przysługuje ono również na postanowienie oddalające wnioski o sporządzenie spisu inwentarza, postanowienie o odrzuceniu wniosku o sporządzenie spisu inwentarza, jak i postanowienie o umorzeniu postępowania. Zażalenie przysługuje także na postanowienie o sporządzeniu uzupełniającego spisu inwentarza⁵.

¹ Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2017 r., sygn. I CZ 81/17, Lex nr 2401834.

² Uchwała SN – Izba Cywilna z dnia 23 sierpnia 2006 r., sygn. III CZP 52/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 72.

³ *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz do art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 1193 i n.

⁴ P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Art. 478–1217*, red. M. Manowska, Warszawa 2021, art. 637.

⁵ M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424(12)*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 560.

Natomiast nie przysługuje tutaj ani nie przysługiwała w poprzednim stanie prawnym skarga kasacyjna. Wynika to bezpośrednio z treści art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c.⁶

W związku z tym wskazać należy pewną daleko idącą wątpliwość, która pojawia się wraz z nowelizacją przepisów postępowania cywilnego. Skoro ustawodawca uznaje, że środkiem zaskarżenia właściwym w tym przypadku jest zażalenie, to sugerowałoby to, że postanowienia te nie są orzeczeniami co do istoty sprawy. Z drugiej jednak strony gdyby ustawodawca nie przewidywał apelacji jako środka odwoławczego od postanowień w sprawach dotyczących spisu inwentarza, to ograniczenie dopuszczalności skargi kasacyjnej wydawałoby się zbędne.

Poszukiwania w tym zakresie rozpocząć należy od przeglądu orzecznictwa. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że spis inwentarza – polegający na ustaleniu i wymienieniu całego majątku spadkowego oraz długów spadku, z zaznaczeniem wartości każdego przedmiotu spadkowego oraz wartości czystego spadku – ma istotne znaczenie w zakresie zabezpieczenia spadku (art. 633 i n. k.p.c.), ale także wyznacza zakres odpowiedzialności spadkobiercy za długie spadkowe (art. 1031 § 2 zd. 1 i art. 1032 k.c.), ma znaczenie również na etapie działu spadku (art. 680 § 1 k.p.c.)⁷.

W art. 637 § 4 przyjęto w sposób jednoznaczny, że na postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza przysługuje zażalenie. Dotychczas, przed zmianą przepisów o zabezpieczeniu spadku i sporządzeniu inwentarza, takiego przepisu nie było, w związku z czym judykatura – odwołując się do zasad zaskarżania orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym oraz powołując art. 637 § 2 w dawnym brzmieniu i nieobowiązujący już art. 644 – przyjęła, że od postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza, jako orzeczenia co do istoty sprawy, przysługuje apelacja (art. 518 zd. 1)⁸.

Stanowisko judykatury przed 2015 r. przedstawiało się w tym zakresie w miarę spójnie.

Od postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza, wydanego na podstawie art. 644 w zw. z art. 637 § 2 k.p.c., przysługuje apelacja⁹. Nie ulega wątpliwości, że „spis inwentarza – polegający na ustaleniu i wymienieniu całego majątku spadkowego oraz długów spadku, z zaznaczeniem wartości każdego przedmiotu spadkowego oraz wartości czystego spadku – ma istotne znaczenie w zakresie zabezpieczenia spadku (art. 633 i n. k.p.c.), ale także na obszarze prawa materialnego, w szczególności w odniesieniu do odpowiedzialności spadkobiercy

⁶ T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III: Art. 506–729, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 637, s. 55.

⁷ Postanowienie SR dla miasta stołecznego w Warszawie z dnia 7 sierpnia 2015 r., sygn. II Ns 886/15.

⁸ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 1197.

⁹ T. Demendecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I: Art. 1–729, red. A. Jakubecki, Lex/el. 2019, art. 637.

za długi spadkowe¹⁰. Zgodnie z art. 1031 § 2 zdanie pierwsze k.c. w razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku, chyba że podstępnie nie podał do inwentarza przedmiotów należących do spadku albo podał do spadku nieistniejące długi (por. także art. 1032 k.c. oraz art. 319 k.p.c.). Treść spisu inwentarza wielokrotnie decyduje również o przedmiocie działu spadku (art. 680 § 1 k.p.c.), waży zatem na wartości udziałów poszczególnych spadkobierców w spadku, a tym samym na wysokości spłat lub dopłat. W efekcie kształtuje zakres praw spadkobierców do schedy spadkowej”¹¹.

Sąd w cytowanej wyżej uchwale podkreślał też, że w tej sytuacji „skoro jest jasne, że wydanie postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza ma istotne znaczenie w zakresie skutków materialnoprawnych przewidzianych przez prawo spadkowe, nie sposób bronić tezy, iż dotyczy ono tylko incydentalnej kwestii procesowej, rozstrzyganej na etapie dochodzenia do stwierdzenia nabycia spadku i jego działu. Nie ma więc znaczenia także fakt, że postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu nie kończy postępowania spadkowego jako całości oraz że sąd wydaje je na wniosek osoby uprawnionej (art. 637 § 1 k.p.c.) lub z urzędu (art. 644 i 666 § 2 k.p.c.), w każdym bowiem wypadku sąd orzeka co do istoty sprawy, a więc rozstrzyga o tym – ze skutkami w zakresie prawa materialnego – czy istnieją podstawy do sporządzenia inwentarza”¹².

Wyrażnie również podkreślić należy, że z punktu widzenia art. 518 k.p.c. nie ma znaczenia, czy postanowienie co do istoty kończy postępowanie w sprawie, czy też stanowi zamknięcie jego fragmentu lub jednego z etapów¹³.

Odnosząc się do uwag Sądu Najwyższego, podnieść można, iż skoro postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza jest orzeczeniem co do istoty sprawy, to jeżeli zostało wydane przez sąd pierwszej instancji, musi podlegać zaskarżeniu apelacją. Co zresztą w swojej argumentacji Sąd Najwyższy przyjął i w takim kształcie rozstrzygano tę kwestię do 2015 r.

Jednak stanowisko orzecznictwa po 2015 r. ulega zmianie wraz ze zmianą regulacji w zakresie prawa procesowego.

Postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza stanowi orzeczenie co do istoty sprawy. Postanowienie to wykonuje komornik lub urząd skarbowy (§ 1 ust. 2 rozporządzenia z 1991 r.)¹⁴. Komornik podejmuje czynności na podstawie odpisu postanowienia zaopatrzonego we wzmiankę o jego wykonalno-

¹⁰ Uchwała SN – Izba Cywilna z dnia 23 sierpnia 2006 r., sygn. III CZP 52/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 72.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2017 r., sygn. I CZ 81/17, Lex nr 2401834.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczególnego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz.U. 1991, nr 92, poz. 411).

ści lub bezpośrednio na wniosek uprawnionego (§ 1 ust. 5 oraz § 25 rozporządzenia z 1991 r.). Na czynność komornika może być wniesiona skarga przewidziana w § 2 ust. 2 rozporządzenia z 1991 r. Przy wykonywaniu postanowienia w sprawach nieuormowanych stosuje się odpowiednio przepisy art. 760–766 i 768–774 k.p.c. (§ 6 rozporządzenia z 1991 r.). Rozporządzenie nie przewiduje więc odpowiedniego stosowania art. 767⁴ § 1 k.p.c., co oznacza, że ocena dopuszczalności wniesienia skargi kasacyjnej od orzeczenia wydanego przez sąd drugiej instancji w toku rozpoznania skargi na czynność komornika polegającą na spisie inwentarza (konkretnie – ustaleniu wartości jednego ze składników majątku spadkowego) musi być przeprowadzana w oparciu o przepisy dotyczące przedmiotu sprawy¹⁵.

Dodatkowo art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c. wyłącza przedmiotowo możliwość zaskarżenia skargą kasacyjną spraw dotyczących zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza, wyjawienia przedmiotów spadkowych, zarządu spadku nieobjętego oraz zwolnienia wykonawcy testamentu. Wymienione w art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c. rodzaje spraw dotyczą odrębnych zagadnień i ujęte zostały w jednym podpunkcie jedynie ze względu na wspólny status spraw spadkowych, w których dopuszczalność skargi jest wyłączona bezwzględnie. Zgodnie z argumentacją Sądu Najwyższego nie ma więc tutaj podstaw do wnioskowania, że w którejkolwiek z nich z osobna skarga kasacyjna przysługuje¹⁶.

Z przytoczonej wyżej argumentacji Sądu Najwyższego wskazać można następujące wnioski.

Spis inwentarza – polegający na ustaleniu i wymienieniu całego majątku spadkowego oraz długów spadku, z zaznaczeniem wartości każdego przedmiotu spadkowego oraz wartości czystego spadku – ma istotne znaczenie w zakresie zabezpieczenia spadku (art. 633 i n. k.p.c.), ale także wyznacza zakres odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe (art. 1031 § 2 zd. 1 i art. 1032 k.c.), ma znaczenie również na etapie działu spadku (art. 680 § 1 k.p.c.). Postanowienie w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza stanowi więc orzeczenie co do istoty sprawy.

Przechodząc dalej, wskazać należy, że ustanowienie art. 637 § 4 nakazuje przewartościowanie stanowiska co do sposobu zaskarżania postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza, gdyż jakkolwiek nie podważa poglądu, że postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza, a także oddalające wnioski w tym zakresie jest orzeczeniem co do istoty sprawy, to jednak użycie w tym miejscu – w pierwszym przepisie normującym sporządzanie spisu inwentarza – ogólnej i pojemnej formuły *w przedmiocie* oznacza, że także w odniesieniu do tych orzeczeń ustawodawca uznał zażalenie za właściwy środek odwoławczy. Ustawodawca ma tu dużą swobodę, gdyż system zaskarżania orzeczeń zastoso-

¹⁵ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 1197.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2017 r., sygn. I CZ 81/17, Lex nr 2401834.

wany w postępowaniu nieprocesowym jest niejednolity i niekonsekwentny. Brak spójności i konsekwencji w doborze środka zaskarżenia na postanowienia wydawane w postępowaniu nieprocesowym ma charakter reliktowy i wywodzi się z unormowań zawartych w dekreście z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego¹⁷.

Odpowiedzi na pytanie o dualizm środków zaskarżania orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym należy poszukiwać w regulacjach poprzedniego stanu prawnego. Przede wszystkim zwrócić trzeba uwagę na niekonsekwentną ocenę przesłanek w zakresie wyboru środka zaskarżenia na tego typu postanowienia. Wspomniane unormowania mieściły się w ramach przepisów Kodeksu postępowania niespornego¹⁸. Podstawowym przepisem, na który należy tutaj zwrócić uwagę, jest art. 34 k.p.n. Przewidywał on, że „na postanowienia sądu kończące postępowanie przysługuje zażalenie”¹⁹. Jeśli jednak było to tzw. postanowienie przedstanowcze, to jego zaskarżalność zależała od istnienia odpowiedniego przepisu ustawowego w tym zakresie. Wraz z reformą procedury cywilnej w 1950 r.²⁰ ustawodawca zrezygnował z podziału postanowień w postępowaniu nieprocesowym na stanowcze i przedstanowcze. Nowe przepisy przewidywały natomiast, że na postanowienie kończące postępowanie niesporne przysługuje rewizja (regulacja ta dotyczyła również postanowień kończących postępowanie jedynie w „samodzielnej części”). Możliwość wniesienia zażalenia istniała w tym przypadku, jedynie gdy zostało to wyraźnie przewidziane przez przepis ustawy²¹.

26 sierpnia 1955 r. (kiedy obowiązywały jeszcze przepisy k.p.n.) Sąd Najwyższy przyjął uchwałę o randze zasady prawnej²². Uznano wtedy, że „odmowa dopuszczenia zainteresowanego do udziału w sprawie kończy samodzielną – w znaczeniu podmiotowym – część postępowania, podlega więc zaskarżeniu w drodze rewizji, będącej wówczas środkiem odwoławczym od orzeczeń co do istoty sprawy (art. 34 § 1 k.p.n.)”²³.

Kodeks postępowania cywilnego z 1964 r. wprowadził jasny podział postanowień wydawanych w ramach postępowania nieprocesowego. W związku z tym wyróżnić możemy postanowienia, w których sąd orzeka co do istoty sprawy, oraz inne. Przepis art. 518 k.p.c. przewiduje, że od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Przy czym bez znaczenia jest, czy są to orzeczenia kończące postępowanie w sprawie. Natomiast

¹⁷ Dekret z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz.U. nr 27, poz. 169 ze zm.).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 38, poz. 349).

²¹ Art. 34 § 1 i 2 k.p.n. według tekstu jednolitego z 1950 r.

²² SN w uchwale składu 7 sędziów z dnia 26 sierpnia 1955 r., sygn. I CO 26/55, OSN 1956, nr 1, poz. 5.

²³ *Ibidem*.

w przypadkach wskazanych przepisami od innych postanowień sądu służy zażalenie. W ramach przepisów postępowania cywilnego przewidziano jednak liczne wyjątki od wskazanej zasady²⁴. Co więcej, zgodnie z przepisami art. 551 § 1, art. 586¹, art. 612 § 2 lub art. 648 § 2 k.p.c. na postanowienia co do istoty sprawy (jak również te kończące postępowanie) nie przysługuje apelacja, a zażalenie właśnie.

Ten swoisty brak symetrii w kontekście środków zaskarżenia od postanowień co do istoty sprawy, mający miejsce w postępowaniu procesowym, wydaje się jednak zjawiskiem całkowicie naturalnym – a wręcz jest to po prostu element charakterystyczny aktualnego systemu zaskarżania orzeczeń.

Bibliografia

- Demendecki T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I: Art. 1–729, red. A. Jakubecki, Lex/el. 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz do art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Malczyk M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424(12)*, red. A. Górra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Pietrzykowski J., Pietrzykowski K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020.
- Pruś P. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: Art. 478–1217, red. M. Manowska, Warszawa 2021.
- Żyznowski T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III: Art. 506–729, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.

Streszczenie

Tematem artykułu jest analiza regulacji dotyczącej możliwości zaskarżenia postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza.

Postępowanie w sprawie sporządzenia spisu inwentarza kończy się wydaniem merytorycznego postanowienia co do istoty sprawy. W związku z tym do nowelizacji z 2015 r. uznawano, zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2006 r., że zastosowanie ma tutaj art. 518 k.p.c. – od postanowienia tego przysługiwała apelacja. Aktualnie, po zmianie przepisów, zastosowanie znajduje wprost regulacja z art. 637 § 4 k.p.c., zgodnie z którą od postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza wnieść można zażalenie. Zgodnie z przepisami przysługuje ono również na postanowienie oddalające wniosek o sporządzenie spisu inwentarza, postanowienie o odrzuceniu wniosku o sporządzenie spisu inwentarza, jak i postanowienie o umorzeniu postępowania. Zażalenie przysługuje także na postanowienie o sporządzeniu uzupełniającego spisu inwentarza. Natomiast nie przysługuje tutaj ani nie przysługiwała w poprzednim stanie prawnym skarga kasacyjna. Wynika to bezpośrednio z treści art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c. Wskazać jednak należy pewną daleko idącą wątpliwość, która pojawia się wraz z nowelizacją przepisów postępowania cywilnego. Skoro ustawodawca uznaje, że środkiem zaskarżenia właściwym w tym przypadku jest zażalenie, to sugerowałoby to,

²⁴ Za przykład może posłużyć chociażby art. 27 ust. 4 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 2012, poz. 1356 ze zm.).

że postanowienia te nie są orzeczeniami co do istoty sprawy. Z drugiej jednak strony gdyby ustawodawca nie przewidywał apelacji jako środka odwoławczego od postanowień w sprawach dotyczących spisu inwentarza, to ograniczenie dopuszczalności skargi kasacyjnej wydawałoby się zbędne.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, zaskarżalność postanowienia w przedmiocie spisu inwentarza, spis inwentarza, polskie prawo spadkowe, nowelizacja procedury cywilnej

THE ISSUE OF THE POSSIBILITY OF THE CHALLENGING THE DECISION ON THE INVENTORY – IN SEARCH OF THE LEGISLATOR’S INTENSIONS

Summary

The article presents an analysis of the regulation concerning the possibility of challenging the decision on the preparation of the inventory.

The procedure for the preparation of the inventory ends with the issuance of a substantive decision on the merits. Therefore, before the amendment of 2015, it was assumed, in accordance with the resolution of the Supreme Court of 23 August 2006, that Art. 518 of the Code of Civil Procedure (CCP) was applicable and the decision was subject to a suspensive appeal. Nowadays, after the change of the law in question, the provision of Art. 637 § 4 of the CCP is assumed to be directly applicable, as it states that an interlocutory appeal may be lodged against the decision on the preparation of the inventory. Pursuant to the provisions, the afore-mentioned appeal can be also lodged against a decision dismissing an application for making an inventory, a decision to reject an application for making an inventory, and a decision to discontinue the proceedings. An interlocutory appeal may also be filed against the decision to draw up a supplementary inventory. However, there is no last resort (cassation) appeal under the current law, nor was there any under the previous legal status. This follows directly from the content of Art. 519¹ § 4(3) of the CCP. However, it should be noted that the amendment of the provisions of civil procedure gave rise to a certain far-reaching doubt. The fact that the legislator deems an interlocutory appeal to be the appropriate mean of challenge in this case suggests that these decisions do not constitute decisions on the merits. On the other hand, if the legislator did not provide for a suspensive appeal as a means of recourse against decisions on issues related to the inventory, then limiting the admissibility of a last resort appeal would seem unnecessary.

Keywords: civil proceedings, possibility of challenging the decision on the inventory, inventory, Polish inheritance law, amendment to the civil procedure